

MİLLİ KURİKULUMDA ƏDƏBİYYATIN TƏDRİSİ

Narinc Cavanşir qızı Rüstəmovə

MDU

narincrustmova714@gmail.com

Xülasə

Tezisin məzmununu ümumtəhsil məktəblərində ədəbiyyat dərslərinin dövlət təhsil proqramı (kurikulumu) əsasında qurulması təşkil edir. Burada ədəbiyyat dərslərinə qoyulan tələblər, onların məzmun xətləri və standartları, forma və metodları ilə yanaşı, ədəbiyyat dərslərinin müasir tələblərinə cavab verən bir sıra problemlərin həllindən və onların həyata keçirilməsindən bəhs edilir. Müəyyən siniflərin (V-XI) təlim nəticələrinə əsasən ədəbiyyat fənni üzrə tədris olunacaq materialların məzmunu qeyd edilmiş, Hüseyn Cavidin “İblis” faciəsi əsasında verilmiş xülasə nümunə ilə fikir daha da aydınlaşdırılmışdır.

Açar sözlər: tədris, kurikulum, problem, məzmun, tələb.

Abstract

Teaching of the thesis is organized by the educational program (curriculum) of literature classes in secondary schools. Here, along with the requirements for literature classes, their content and standards, forms and methods, solutions to a number of problems that meet the modern requirements of literature classes and their achievement are discussed. Based on the learning results of certain classes (V-XI), the content of the materials to be taught in the subject of literature was noted, and the idea was further clarified with an example based on Huseyn Javid's "Iblis" tragedy.

Key words: teaching, curriculum, problem, content, demand.

Ədəbiyyat fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) elə bir konseptual sənəddir ki, burada ümumtəhsil məktəblərinin ədəbiyyat dərslərində təlimin məqsəd və vəzifələri, təlim pillələri üzrə məzmun xətləri və standartları, onların reallaşdırılması istiqamətləri əks olunmuşdur.

Ümumtəhsil məktəblərinin ədəbiyyat dərslərində başlıca məqsəd şagird maraqlarının nəzərə alınmasıdır. Ədəbiyyat fənni üzrə təhsil proqramı (Kurikulumu) bunu əsas götürərək fəaliyyəti şagirdlərin ədəbi təhsilinin, təlim-tərbiyəsinin və inkişafının yüksək səviyyəyə çatmasına yönəldir. Sənəddə ümumi orta və tam orta təhsil pilləsində ədəbiyyat fənninin məzmun xətləri və standartları arasındakı əlaqə, həmçinin şagird bacarıqlarının perspektivləri müəyyənləşdirilmişdir.

Sənəddə fəndaxili və fənlərarası integrasiyanın, fənnin tədrisi qarşısına qoyulan tələblərin, təlimin təşkili forma və üsullarının tədqiqi geniş şəkildə öz əksini tapmışdır. Bu məsələlərdə təlim nəticələrinin konkretləşdirilməsi sənədin işini daha da asanlaşdırır. Keyfiyyətli tədris prosesinə nail olmaq üçün tədris prosesinin keyfiyyəti, həmçinin şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi kurikulumda hər zaman əsas mövqeyini qorumalıdır. Kurikulumun milli və ümumbəşəri dəyərlərə, şagirdlərin fərdi keyfiyyətlərinə əsaslanaraq öz prinsiplərini reallaşdırması təlimin effektivliyini artırır. Bu prinsiplər sırasına tələbyönümlülük, nəticəyönümlülük, şagirdyönümlülük, integrativlik daxildir.

Ədəbiyyat həyatın obrazlaşdırılmış bədii inikasıdır. Bu fənn vasitəsilə şagirdlər həyata hazırlanır, gələcək fəaliyyətləri üçün vacib əhəmiyyət kəsb edən bacarıqlar mənimsəyirlər. Ədəbiyyatın “insanşünaslıq”, “həyat dərsləri”, adlandırılması bu xüsusiyyətlərdən irəli gəlir. [3, səh.45]

Firudin bəy Köçərli yazırdı: “Hər bir millətin şöhrət və əzəmətinə, tərəqqi və səadətinə bais olan səbəblərdən birisi də onun ədəbiyyatıdır. Ədəbiyyat xalqın aineyi-həqiqətnümasıdır ki, onun maddi və mənəvi tərəqqisini və istiqbalı üçün nicat və səadət yollarını eynilə göstərir. Ədəbiyyat...millətin cisminə şəfa, ruhuna səfa, fikrinə cila, ağılına və təmami mənəvi və ruhani qüvvələrinə qol-qanad verib uca məqama qaldırır”. [4, səh.6]

Ədəbiyyat nəinki öz xalqımızın, eləcə də dünya xalqlarının ədəbi-mədəni görüşləri ilə tanışlığımıza əsas vasitədir. Belə ki, çağdaş dövrə mənsub mənəvi-estetik problemlərin, toplumda baş verən dəyişikliklərin aydınlaşdırılması fənnin əhəmiyyətini göstərir.

Ədəbiyyat fənnin şagirdlərin şifahi və yazılı nitqinin inkişafında, onların bədii zövqünün formalaşmasında misilsiz rolu vardır. Ümumtəhsil məktəblərində ədəbiyyat fənnin qarşısına qoyulan ümumi tələblərə əməl etməklə, təlimin forma və üsullarından yararlanmaqla tədris prosesini müasir tələbat əsasında təşkil etmək mümkündür.

“Ümumtəhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları(kurikulumları)” sənədində müasir dövr üçün aktual olan pedaqoji prinsiplər müəyyənləşdirilmişdir:

1. Pedaqoji prosesin tamlığı;
2. Təlimdə bərabər imkanların yaradılması;
3. Şagirdyönümlülük;
4. İnkişafyönümlülük
5. Fəaliyyətin stimullaşdırılması;
6. Dəstəkləyici mühitin yaradılması

Müasir dövrdə ədəbiyyat dərsləri qarşısına qoyulan tələblər dedikdə aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

- ədəbiyyat dərslərində elmlilik;
- ədəbiyyat dərslərində ideyalılıq;
- ədəbiyyat dərslərində intensivlik;
- ədəbiyyat dərslərində emosionallıq;
- ədəbiyyat dərslərində integrativlik;
- ədəbiyyat dərslərində əyanilik;
- ədəbiyyat dərslərində texniki vasitələrdən istifadə.[4, səh.43]

Bu məqsədlərə çatmaq üçün bir sıra məsələlərə diqqət etmək lazımdır:

1. Ədəbiyyatın qüdrətli tərbiyə və idrak vasitəsi olması.

Ədəbiyyat kursunun şagirdlərə aşıladığı çoxlu sayda mənəvi, estetik, əxlaqi dəyərlər mövcuddur. Məktəblilər oxuduqları bədii əsərlərdə həyat həqiqətlərinə doğru yanaşmağı, mənəviyyatı formalaşdıran ünsürləri dərk etməyi, həmçinin sənətkarların müsahibinə çevrilməyi bacarırlar. Bu sayədə onlar üçün sənətkarın dünyagörüşü, həyata, hadisələrə yanaşması, mövqeyi aydınlaşır.

2. Ədəbiyyat təlimi prosesində nitq inkişafının təmin olunması.

Ədəbiyyat fənni ana dilinin üstünlüklərini şagirdlərdə təbliğ etməkdə əvəzsiz rola malikdir. Söz sənətinin qüdrəti, sənətkarın ondan dolğun şəkildə istifadə etməsi, intensiv olaraq monoloji və dialoji nitqə müraciət edilməsi məktəblilərin həm şifahi, həm də yazılı istiqamətdə nitqlərinin inkişaf etməsi ilə nəticələnir. Bu səbəbdən bədii əsərlərin tədrisinin və onların dil xüsusiyyətlərinin nəzərə alınmasının əhəmiyyəti böyükdür.

3. Şagirdlərin bədii əsərlərin oxusu, təhlili, qiymətləndirilməsi prosesində, eləcə də praktik həyatda zəruri olan bacarıqlara yiyələnməsi.

Bədii əsərlərin tədrisi şagirdləri elmi-nəzəri biliklərə yiyələndirir. Bu biliklər vasitəsilə şagirdlər oxuduqları bədii əsəri, onu təşkil edən mövzu və ideyanı, məzmun və formanı, müəllifin sənətkarlıq qabiliyyətini düzgün qiymətləndirməyi bacarır. Mənəvi-estetik dəyərlərə, ədəbi-nəzəri biliklərə malik olan məktəblidə milli ədəbiyyatla yanaşı, başqa xalqların seçilmiş ədəbi nümunələrinə, onların mədəniyyətinə hörmət hissi formalaşır. [4,səh.44]

Sadələndirilmiş problemlərin həllində şagirdlər də öz bilik və qazandığı təcrübələri tətbiq etmək hüququna malikdir. Tədris prosesində ümumxalq mədəniyyətinə xidmət edən, vətənpərvərliyə çağırış məzmununda əsərlərin seçilməsi vacibdir. Bu bölgü aşağıdakı formada qurulmuşdur:

1. V- VII sinifləri əhatə edən dövr klassik və çağdaş ədəbiyyatdan seçilən nümunələr, həmçinin şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin tədrisi xarakterikdir.

2. VIII-IX siniflərdə ədəbiyyatın qədim dövrlərdən hazırkı dövrə qədərki inkişaf tarixi tədqiq edilir. Nəzərdə tutulan dövrlərdə fəaliyyət göstərən sənətkarların həyatı və yaradıcılığının tədrisi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

3. X-XI siniflərdə ədəbiyyatın tədrisi tarixi-ədəbi prinsipə əsaslanır. Bu mərhələdə ədəbiyyat tarixində özünəməxsus yer tutan sənətkarların tərcümeyi-halının, yaratdıqları nümunələrin tədrisi nəzərdə tutulmuşdur.

Müasir dövrdə ədəbiyyat dərsləri fəal/interaktiv təlimin tələbləri əsasında qurulur. Ənənəvi təlimdən fərqli olaraq fəal/interaktiv təlim şagirdləri tədqiqata sövq edir, onları zəruri bilik və bacarıqlarla silahlandırır. Fəal/interaktiv təlimin müəyyən mərhələləri vardır ki, onların ifadə etdiyi məzmun etibarilə düzgün təşkil edilməsi dərsin keyfiyyət səmərəsini artırır. Fikri daha da dəqiqləşdirmək üçün aşağıdakı dərslər nümunəsinə diqqət yetirək.

Hüseyn Cavid “İblis”.

Standart: 1.1.4, 2.1.1, 2.2.1

Mövzu: Hüseyn Cavid “İblis” faciəsi. Məzmun üzərində iş.

Məqsəd:

- Faciədə əksini tapmış mühüm milli-mənəvi, bəşəri dəyərləri müəyyənləşdirir.
- Mənbələrə əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı çıxışlarında bədii-emosional ifadələrdən istifadə edir.
- Mövzuya, problemə münasibətini əsaslandırır, dinləyicilərin rəyini nəzərə alır, mimika və jestlərdən məqsədyönlü istifadə edir.

İntegrasiya: fənlərarası: tarix

İş forması: kollektiv, cütlərlə iş

İş üsulu: müzakirə

Resurs: dərslər, əsərin məzmununa uyğun video görüntü.

Motivasiya, problemin qoyuluşu: Bu mərhələdə şagirdlərə “ Cavid ömrü” filmindən “iblis” faciəsi ilə bağlı fraqment izlənilir və müvafiq olaraq “tamahkar öz nəfsinin quldurudur” kimi atalar sözlərinə müraciət edərək onlardan mövzu ilə bağlı fikirləri soruşulur.

Tədqiqat sualı: Bəşəriyyət baş verən fəlakətlərin səbəbini nədə görür?

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər cütlərə bölünərək əsərin birinci pərdəsini oxuyurlar. Bu sayədə onlar əsas obrazlar (iblis, Arif) və digər obrazlarla(İxtiyar, Xavər, Rəna, Vasif, İbn Təmin) tanış olurlar.

Məlumat müzakirəsi: Əsərin oxusu bitdikdən sonra müəllim dərslərdəki müxtəlif istiqamətləndirici suallardan istifadə edərək əsərin müzakirəsini təşkil edir.

Ev tapşırığı: “İblisin fəaliyyəti” və “Arifin fəaliyyəti” əsasında təqdimat hazırlamaq. [1,səh. 65-67]

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Əliyeva S, Həsənlı B, Mustafayeva A, Ümumtəhsil məktəblərinin 11-ci sinfi üçün ədəbiyyat fənni üzrə metodik vəsait”. Bakı: Bakı nəşr, 2018.
2. Ümumtəhsil məktəblərinin V- XI sinifləri üçün ədəbiyyat proqramları. Bakı: 17 iyul. 2003.
3. Quliyev Ə., Hüseynoğlu S., Həsənlı B. Ədəbiyyat fənnindən metodik vəsait. Bakı, 2003.
4. Azərbaycan respublikasının ümumtəhsil Məktəbləri üçün ədəbiyyat fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu). Bakı: 2013.